

BUITEN

DE JAARGANG N°. 47.

ZATERDAG 21 NOVEMBER 1908.

Foto F. Hisgen.

IN HET HARTJE VAN EEN GROOTE STAD.

REDACTIE:
H. VAN BOOVEN, te HILVERSUM
MEDEWERKERS.

ARCHITECTUUR, (Gebouwen, woninginrichting, meubelen, verlichting, verwarming, enz.) TUINARCHITECTUUR, PLAATSBSCHRIJVING: A. F. VAN BEURDEN, H. VAN DER BORCH VAN VERWOLDE, WOUTER COOL, C. L. S. V. H., J. W. HANRATH, E. KUEMPOL, LEONARD A. SPRINGER, D. F. TERSTEEG, P. WESTBROEK.
BOEMEN- EN MOESTUIN; (Serres, kassen, enz. vruchtboomen, sierheesters). J. G. BALLEGO, K. BERENDSEN, JAC. B. BRINK, E. H. J. CUNAEUS, A. FIET, J. J. KRUYFF, E. TH. WITTE.
FOKKEN EN KWEEKEN: (Paarden, runderen, vee, honden, pluimvee en ander gevogelte, visschen, bijen): F. BLAAUW, G. C. DUVAL VERWEY, CHR. H. I. RAAD, S. SPANJAARD LZN., JOH. PH. TUYT.
FOTOGRAFIE: J. A. BAKHUIS, M. A. BOER, F. F. BRUYNING JR., DR. A. J. M. GARJEANNE, AUG. F. W. VOGT, MEVR. C. DE VRIES-BLOM.
HYGIËNE, (Tuinsteden) OPVOEDING EN ONDERWIJS: J. BRUINWOLD RIEDEL, G. H. DEMMINK, J. C. G. GRASÉ.
LANDBOUW, LANDBOUW-ECONOMIE, HEIDEONTGINNING EN BOSCH-CULTUUR: (Cultuurplanten, woudflora, veredeling van gewassen, enz.) L. BROEKEMA, F. F. BRUYNING JR., I. P. VAN LONKHUIJZEN, J. RINKES BORGER, J. Z. TEN RODENGATE MARISSSEN, A. J. VAN SCHERMBECK, C. G. SPENGLER, DR. J. J. OTT DE VRIES.
LEVENDÉ NATUUR EN LETTERKUNDIGE BIJDRAGEN: MEJ. A. BIENFAIT, MEJ. C. BIENFAIT, M. J. BRUSSE, BERN. CANTER, J. DAALDER DZN., P. FRANSSEN JZN., DR. A. J. M. GARJEANNE, G. DE GRAAF, E. HEIMANS, MEVR. HOFFMANN, W. C. VAN MEURS, DR. EDW. B. KOSTER, M. KRAMER, JOH. DE MEESTER, HENRI MEIJER, J. REDDINGIUS, E. RUEMPOL, TOM SCHILPEROORT, MEJ. B. STOLK, DREVES UITTERDIJK.
METEOROLOGISCHE EN ASTRONOMISCHE MEDEDEELINGEN: DR. C. SCHOUTE, J. VAN DER BILT, PROF. DR. A. A. NULAND.
SPORT: (Cricket, golf, hockey, kaatsen, lawntennis, voetbal, ijskolf (handy), enz.; paardensport; jacht en jachthonden; automobilisme, wielrijden, toerisme; roeien, zeilen, zwemmen, visschen, watertochtes; biljarten, schermen, vuistvechten, enz.; wedstrijden) J. COUCKE, A. W. H. W. H. R. VAN MANEN.

INHOUD:

In het hartje van een groote stad. Illustratie.	blz. 553
Het naturalisme in het buitenleven, door G. de Graaf	554
Taxodium als'chum, door A. F.	555
Varia.	555
Errata	555
Volendam, door Aug. F. W. Vogt, geïllustreerd	556
Doodsangst, door Knut Hamun	557
Het huiselijk leven van den Javanez, door P. C., geïllustreerd	560
Veen-orchideeën, door G. de Graaf	562
Groene rozen, door E. Th. W.	562
Oude visschen, door P. Franssen	563
Op jacht van wela bijen, geïllustreerd	563
De legende van den zonnecroon, door E. Th. W.	564

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Bij iedere rubriek wordt gelegenheid voor correspondentie opgesteld en gelieve men vragen aan de Redactie te richten.
Fraaie foto's zullen gaarne ter beoordeling ontvangen worden. Te adresseeren aan de Redactie of aan de Uitgevers. De inzender verzuijme vooral niet duidelijk zijn naam en adres te vermelden; ook achter op de foto's.
Van tijd tot tijd zullen prijsvragen voor de beste foto's op een of ander gebied worden uitgeschreven.
De Uitgevers verzoeken beoefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van een annonce, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.
Het auteursrecht voor den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881, Stbl. No. 214.

HET NATURALISME IN HET BUITENLEVEN.

ONZE tijd van abattoirs en keuringsdiensten kent nauwelijks meer het begrip „Slachtmaand”. Ieder flink dorp heeft thans zijn slagerswinkels, zijn dépot van Noack of 'n andere firma in fijne vleeschwaren; 't heele jaar door is alles te bekomen voor wie het vette der aarde bereiken kan. Alleen ten plattenlande, op de verspreid gebouwde dorpen, waar bij ieder huis een flink stuk grond behoort, houdt ieder zijn varkens en slacht zelf, zoowel de burgemeester als de daglooner.

Daar alleen kent men de Slachtmaand als tijd van gewichtig en feestelijk gebeuren; gewichtig, omdat dan in vervulling moet gaan wat de zomer belooft aan stevigen leeftocht, feestelijk uit redenen van dankbaarheid, om buitengewone genietingen ook, waarbij zoo menige gezellige, huislijke gewoonte in eere wordt gehouden.

Was er een tijd, — de geleerden zijn er, naar we meenen, nog niet eensgezind over, — dat de plantenetende mensch begon smaak te krijgen in vleeschkost, hij heeft na dien veronderstelden

overgang overal ter wereld al zeer spoedig een slacht aangerief onder de varkens en van hun vet en mager gesnuld.

Wel zijn de volkeren ten opzichte dezer dieren zeer verschillen in hunne waardeering; wat bij het ene gold als geliefde spij was voor het andere verboden waar — doch de oorzaken van zul een verbod gaan meestal buiten de waardij als voedings- en geneesmiddel om.

Israëlieten en Egyptenaren aten geen varkensvleesch, ze raakten het zelfs niet aan. Toch werden reeds in vroege tijden binnen hunne landpale groote kudden zwijnen geweid, en was er bij de laatsten een talrijke volksklasse, die in de zwijnenhoedij een bestaan vond en hun vleesch at, hoewel ook de verzorger van hen daar buiten de gemeenschap werd gehouden als een ongezond en verfoeilijk wezen. Zonderlinge tegenstelling evenwel, — in de tempels werden jaarlijks aan den Zonnegod en de Godin de Maan zwijnen geofferd.

Ook de Grieken offerden die bij den aanvang van den oogst en bij allerlei plechtige en feestelijke gelegenheden. De Romeinen wisten hun goden te eeren met een everzwijn in processies en als offerande, de Keizerstijd zag op zijne gastmaken immer een succulenten schotel van het beste wat Gallie leverde aan vette slachtwaar. Rome's historie bracht geheele verhandelingen to ons, de kunst betreffende om het varkensvleesch smakelijk toe bereiden.

Het oorspronkelijk wilde zwijn is overal zeer vroeg in de cultuur gekomen, van jachtwild in welbewaakt kuddedier of huisdier veranderd en tot handelswaarde geworden. Onze Germaansche voorouders vonden in hunne dichte, uitgestrekte eiken- of beukenbosschen een bij uitstek geschikt gebied om zich op den varkensteelt toe te leggen; afgevallen boomvruchten en grazige boschplekken boden hun overvloed, totdat de naderende winter telken jare weer als vanzelf de Slachtmaand aanvees. Dan werd het zwijn gekeeld en van zijn borstels ontdaan, waarna de gezonden en gerookte vleeschvoorraad het barre jaargetijde belachten kon. Den goden van den huislijken haard werd dank geofferd in feestelijk verblijden over de goede gaven en bij vetten maaltijd hun ter eere, onzen braven voorouders ter genieting.

Tweemaal in den winter vierden de Germanen een huislijk-godsdienschtig feest, waarbij varkens geofferd en verorberd werden.

Het religieuze verband sloot zich aan bij de Indo-Germaansche mythe omtrent het everzwijn; vermoedelijk gaf de goudgele kleuder rugborstels van het wilde varken door vergelijking met de stralen der zon aanleiding, dit dier den zonnegod te wijden, den god van zegen en vruchtbaarheid. Als de gouden graanhalmen zich in zonneshijn wiegden op den zomervind zei men: „De ever gaat door het koren”. Hij was een der zinnebeelden van geluk en voorspoed, en nog heeft tot op dezen dag dat symbool zich gehandhaafd, bengelt als zilveren gelukszwijntje aan menigen bedelarm, band en brengt wellicht de draagster onverwacht „Schweinerglück” aan.

Het offeren van een godenaandeel in slachttijd bij de Germanen was dus bedoeld als dank voor geschonken zegeningen, terwijl de gewoonte om een huislijken, gemeenschappelijke maaltijd aan te richten, benevens het zenden van slachtproeven aan bureu en vrienden, beteekenis heeft bezeten als gemeenschap aan het godenoffer in Slachtmaand.

Toen Bonifacius deze landen bezocht, vond hij ieder voorjaar nogmaals een feest van gelijken aard bij onze voorvaders in zwang, waarbij meer bijzonder gebraden speenvarkentjes werden opgedischt.

Mag de gewijde, naturalistische afkomst van al deze gebruiken geheel vergeten zijn, de gewoonten zelf hebben zich door de eeuwen heen gehandhaafd, al is 't ook in gematerialiseerden vorm.

De excessen in het tafelgenot zijn wellicht getemperd — mede door den nood der tijden, — de smaken verrijnd, de voedingsleer heeft zich het plantenrijk toegewend, — het platteland weet ook ten onzent nog vrij goed Slachtmaand te vieren!

* * *

Gelderland is al z'n dagen een beroemd land geweest om zijn slachtwaar. Men verstaat daar de kunst om boerenmetworst te maken en hammetjes te rooken niet alleen, doch de traditie heeft er, vooral van dat gedeelte der slacht, wat niet lang bewaard worden kan, allerlei recepten overgeleverd, die gewoon onoverbetelbaar zijn.

Wij hebben in een ouderwetsche Geldersche familie meermalen de geneuchten van „'t versch” medegemaakt, aan den avond van slachtdag 't gebraden haasje van 't zwijn zaliger verschakt, de volgende dagen leverworst gegeten met pure leversmaak er aan hard gebakken schijven meelworst geknapt, warme saucijzen zoo uit den oven gesavoureed, appels gekloven, die in kokend vet gaar gesmoord waren, frikkadellen-schoteltes, gebakken bloedworst met appels-hijven, — ja, wat niet al! — maar vooral „balkebrij” gegeten, broes gebakken saeden fijngekruide balkebrij, die we nimmer vergeten zullen.

En 't beste van al is de gindsche gastvrijheid, de gulhartigheid, waarmede de slachtproefjes genoten en over-en-weer gestuurd worden naar verwanten en vrienden.

Aardig is de deelname in 't slachtgeval onder de geburen en kennissen! Uit den tijd, toen de varkensreuzel nog de olie vervangen moest, en voor practische doeleinden het zuivere, gesmolten vet de meeste waarde bezat, dagteekent het gebruik om „vet te prijzen”. Op slachtafavond komen de bureu allen ten slacht-

... een bezoek brengen, gezellig babbelen en het vaneenge-
... varken bewonderen, dat tegen een ladder gehangen te
... sterven staat. Ze loven de dikte der reuzels, raden naar de
... waarte en flatteeren het gewicht en de gastvrouw in één cijfer.
... mannen drinken wat hartigs, de vrouwen een zootje en het
... compliment van den dag is: „dat jullie het beestje in gezondheid
... gebruiken mogen”!

Voor de jeugd is slachtdag om zijne ongewone gebeurtenissen
... en om huis mede een gewichtige dag: bij wat de slachter doet
... handig mes- en bijlhanteeren staat ze kou-kleumend vlak voor-
... te kijken. Menige jongen verzuimt er de school om, en de
... sistenten-ophalende bovenmeester is wel zoo goed om het ver-
... um te boeken als: „plaats gehad wegens huiselijk feest”. Het
... andeel der jongens in de slacht is de varkensblaas, die ze, — zoo-
... als op een hoek van Victor's huislijk slachttafereel in 't Rijks-
... museum te zien is, — opblazen om haar later in den schoorsteen
... doen drogen. Op Vastenavond zullen ze er een traditioneele
... rommelpot van maken, om er bij te zingen de eeuwenoude lie-
... deren, passend bij het instrument, dat zoo oud is als onze jaar-
... telling.

Zoo hebben ook andere provincies nog hun eigenaardige ge-
... chten en soortgelijke gewoonten in den slachttijd. Twenthe
... gebakken schijven bollekebrood, andere dorpen vereeren do-
... mine, pastoor of schoolmeester heele ribstukken. Drenthe krijgt
... rondtrekkende scharesliepen te gast, waar geslacht wordt, de
... aanstreek eet gebraden harst met grauwe erwten, als 't varken
... gehakt is. Texel noodigt den familiekring „te beuling” in de
... slachtmaand.

Evenals overal had men daar oudtijds op het slachtfest een
... uitgebreid menu door te maken, waarvoor slechts de magen onzer
... toere voorvaders berekend kunnen zijn geweest.

Opende de maaltijd met boterhammen en spekkluiven, waarna
... gebakken beulinggort en op den rooster gebraden gortbeuling
... volgden, ontzaggelijke hoeveelheden rijstebrij kwamen daarna nog
... er tafel, terwijl tot besluit weer boterhammen van beschuit met
... arwebrood, z.g.n. „domineesstukken” moesten verorberd.

Zulk een beulingmaal gold voor een uitspanning, en een Texe-
... ar, — de man is al honderd jaren ter ziele, — die in zijn jeugd
... nke ouderwetsche zwelgpertijen had meegemaakt, verzuchtte
... den maaltijd met aandoening: „dat men niet zoo vroolijk meer
... as thans als in vervlogen tijden, toen men zich nog zoo rond
... ist te eten, dat men na de beulingpartij buiten op den grond
... moest gaan liggen met open mond om adem te scheppen!”

Die tijden zijn voorbij, gelukkig! mogen we wel zeggen, al is
... et materialisme met zijn vertijningen nog bij lange na niet ge-
... keken. Laten we 't maar bekennen met de hand in eigen boezem!
... als de etensbel luidt, als we op bepaalde uren een geopend keu-
... ennaam passeeren, als de lange schotels ter tafel opgedragen wor-
... en, dan is er een klein hoekje aan ons verhemelte te ontdekken,
... naar het materialisme huist, we kunnen er tegen klappen met onze
... ngpunt. Zelfs de meest verstokte vegetariër zal wel zijne lieve-
... ngs-gerechten hebben, die hem genottelijk verheugen als ons
... herinneringen aan Slachtmaand! G. DE GRAAF.

TAXODIUM DISTICHUM.

TOEN midden September van dit jaar de Nederlandsche
... Heidemaatschappij hare leden ter vergadering opriep
... in Oldenzaal, toen zag men daar menschen uit allerlei
... rang en stand, en uit alle deelen des lands saamgekomen,
... bijeen om de belangen dier maatschappij te bespreken.
... maar zeker niet het minst ook om te profiteeren van de aanlok-
... lijke excursie aan deze samenkomst verbonden. Veel zou hier-
... van te vertellen zijn, want fraaie buitengoederen werden bezocht,
... waar veel moois te zien was, maar de dagbladen hebben reeds
... uitvoerig van een en ander gewaagd en het is hier ook niet de
... plaats om daarvan verslag te geven. Meer wenschelijk is het,
... op een enkele bijzonderheid in te gaan, welke mij speciaal trof,
... en ik het genoegens had het fraaie buiten te zien van den Heer
... J. H. Gelderman, fabrikant te Oldenzaal, die daar het
... schoone „Kalheupink” bewoont. Het was een vrij hooge,
... reedtakkelijke boom van de *Taxodium distichum*, die zeer de
... aandacht trok.

Taxodium distichum, ook wel *Cupressus disticha* genoemd,
... is in de volkstaal moeras-cipres. De boom komt in Noord-
... Amerika in de moerassen en aan de oevers van rivieren voor,
... waar ze de zogenaamde cipressen-moerassen vormen. Dit heeft
... aanleiding gegeven, toen de boom ook voor onze parken en bui-
... tenplaatsen werd gekozen, dat men hem een plaatsje gaf aan de
... kanten van het water, of op een nat gelegen hoekje, waar hij zich
... goed ontwikkelde. Wat mij nu juist trof bij den boom op Kalheu-
... pink, dat was, dat hij hier hoog en droog stond en zich toch goed
... ontwikkelde. Er is echter toch een onderscheid waar te nemen
... tusschen de boomen op moerassige plaatsen groeiende en die, welke
... op droge gronden voorkomen, en hierop even te wijzen is tevens
... het doel van dit schrijven.

Boomen van deze soort, die in moerassige streken staan,
... vormen zich aan de oppervlakkig groeiende wortels.
... die eigenaardige, kegelvormige uitwassen, die aan sommige
... exemplaren een zeer eigenaardig voorkomen kunnen geven. Wij
... hebben ze meermalen gezien, dat het scheen, alsof verschillende
... blokken rondom den boom waren opgestapeld en wie hiervan
... klein voorbeeld wil zien, dat echter zeer mooi is, die bezoeke

de plantsoenen te Utrecht, waar hij, in het Zuiden der stad, aan
... de gracht, die evenwijdig loopt met de Catherijnesingel, een
... fraai exemplaar vindt, dat overal zijne rotsblokken omhoog zendt.
... Deze kegelvormige uitgroeiingen van de wortels worden beschouwd
... als organen, waarmede de plant in den vochtigen bodem zich de
... lucht, voor de wortels benodigd, zou verschaffen. Deze uitgroei-
... ingen toch, die soms meterhoog kunnen worden, zijn van bin-
... nen meest hol en komen vooral bij die boomen voor, welke in
... vochtigen grond staan. Bij het exemplaar op Kalheupink toch
... vond ik geen enkel teeken van zulk een uitgroeiing. Sommigen
... beweren ook, dat het ziekelijke uitgroeiingen zijn, die den boom
... van geen nut zijn. Anderen weer weten te verhalen, dat de In-
... dianen zich van deze holle uitgroeiingen bedienen voor hunne
... bijenstokken.

Hoe dit zij, de moeras-cipres is een fraaie boom voor onze par-
... ken en buitenplaatsen en gedijt zoowel op vochtigen, als op hoogen,
... drogen grond, mits op dezen laatsten de grondwaterstand slechts
... zoo is, dat er toevoer van water voor de wortels is. De boom is
... zoowel voor een laan te gebruiken, als voor een groep, of wel
... als alleenstaand exemplaar. Men heeft aangeraden de moeras-
... cipres als woudboom te planten in vochtigen bodem; het roode
... hout, dat hij levert, moet buitengewoon duurzaam en taai en on-
... verwoestbaar zijn bij grond- en waterbouwwerken. Of in deze
... richting in ons land reeds proeven zijn genomen is mij niet be-
... kend, maar dit ware zeker wel te beproeven op de grootere bui-
... tenplaatsen, waar men over een uitgestrektheid van grond kan
... beschikken. De jonge planten, die men uit geïmporteerde zaden
... opkweekt, zijn in onze kweekerijen voldoende te verkrijgen, vooral
... als men op tijd de aandacht er op vestigt. De kegels, die de bo-
... men in onze streken voortbrengen, geven geen kiembaar zaad.

Nog eene bijzonderheid is aan deze boomsoort op te merken, dat
... hij namelijk twee soorten van takken maakt, waaraan de lange,
... smalle blaadjes voorkomen. Het ene soort, dat men begrensd
... takken noemt, valt in het najaar met de blaadjes af, terwijl de
... andere takken, die men onbegrensd heet, aan den boom blijven
... voorkomen om hem te verbreedden. Voor hen, die deze soort
... cipres in hunne tuin wenschen te planten, zij er op gewezen, dat
... er een karakteristieke verscheidenheid van deze soort bestaat,
... die wel *Taxodium distichum pendulum* wordt genoemd. Deze
... heeft meer schubvormige bladeren en maakt een geheel anderen
... indruk.

In de literatuur wordt verder nog gewag gemaakt van meerdere
... variëteiten van *Taxodium*, maar voorloopig zij het voldoende
... voor hem, die een proef wil nemen, dat hij met de twee genoemde
... boomen aanvangt. Vooral de typische vorm is inderdaad een
... schoone sierboom, die zich in den zomer met een frisch, licht groen
... loof siert. A. F.

V A R I A.

EEN ANEKDOTE VAN LINNAEUS.

Het is onder de plantkundigen algemeen bekend, dat de groote
... Linnæus steeds goed gehumeurd was, en zich onder meer als regel
... gesteld had, zelden of ooit op kritieken of persoonlijke aanvallen te
... antwoorden. Een van zijn grootste tegenstanders was de hoogleeraar
... in de theologie Brovallius. Aanvankelijk was deze Linnæus niet
... kwaad gezind en behandelde hij hem met een nederbuigende welwil-
... lendheid. Blijkbaar stond dit dezen echter niet aan, want toen
... hij een nieuwe soort van het geslacht *Browallia*, dat hij in dagen
... van vriendschap naar hem genoemd had, ontdekte, noemde hij
... deze *Browallia demissa* — de nederige of kruipende *Browallia*.
... De hoogleeraar werd kort daarop tot Bisschop benoemd en achtte
... zich toen gerechtigd een hoogen toon tegen Linnæus aan te
... slaan. Deze nam daar weinig notitie van, doch toen hij een derde
... soort van het geslacht *Browallia* ontdekte, noemde hij haar *Bro-
wallia elata* — de verhevene of hoog opgerichte *Browallia*.
... De bisschop, die de fijne ironie heel goed voelde, werd daarover
... woedend en schreef enige booze aanvallen tegen den geleerde.
... Deze antwoordde daarop niet, doch toen hem een vierde soort
... van het zelfde geslacht in handen kwam, noemde hij deze *Bro-
wallia elenata* — de vervreemde of hoogmoedige *Browallia*. Nog
... steeds worden deze drie plantennamen gebruikt, hoewel de naam
... van den bisschop reeds zoo goed als vergeten is. E. TH. W.

RAAD VAN EEN MOERVOS AAN HARE KINDEREN.

Slaap nooit als gij moet speuren.

Uw neus zit vóór uw oogen, daarom moet gij in de eerste
... plaats op uw neus vertrouwen.

Alleen een gek loopt met den wind mede.

Een stroomende beek heft veel bezwaren op.

Volg nooit een rechten weg als gij een kronkelenden vindt.

Als iets u vreemd is, dan is het u ook vijandig.

Stof en water bederven den fijnen reuk.

Maak nooit jacht op muizen in een bosch, waar hazen zijn, of
... op hazen op een erf met kippen.

Loop niet op het gras.

P. FRANSEN JZN.

ERRATA.

DE TROMPENBURGH. — Van geachte zijde deelt men mij
... mede, dat in een eerstdaags te verschijnen artikel in het Gooi II,
... bijdr. voor gesch. en plaatsbesch., Jhr. R. C. Six tot deze
... slotsom komt: „Spiegelrust behoorde 1636—1758 aan het geslacht
... Oetgens van Waveren. C. Tromp's gemalin bezat het nimmer.”
... E. RUEMPOL.

Foto Aug. F. W. Vogt.

VRIENDELIJKE GEZICHTEN.

V O L E N D A M.

HOE klein Nederland in verhouding tot de groote mogendheden moge schijnen, toch kan ik mij moeilijk een land voorstellen, dat naar verhouding zoo rijk aan lieflijke plekjes en typische kleederdrachten is als het onze. Zeer lang vertoefde ik wel niet in den vreemde en ook was de wijze van vervoer te haastig om eene grondige studie van land en volk te kunnen maken, doch des te beter ken ik mijn eigen land, waarin ik jaren achtereen, dag in en dag uit, gewapend met camera en provinciekaart, hetzij te voet of per rijwiel, ronddoelde, en dat steeds in zijn liefslijken eenvoud een grootscher, dieper indruk op mij achter liet, hoe meer ik het kennen leerde.

Onder de vele bezienswaardige plekjes verdient Volendam, om zijne ligging, bouwtrant en typische kleederdracht zeer zeker in de eerste plaats een bezoek.

Op slechts betrekkelijk geringen afstand van de hoofdstad van ons land, zijn er nog een aanzienlijk aantal Amsterdammers die dit dorpje niet anders dan van af een prentbriefkaart leerden kennen. Welnu, zij die dit plaatsje nog niet bezochten, raad ik aan op een vrijen dag er eens een reisje heen te maken. Om de kosten behoeft gij het niet te laten en gij zult uw moeite ruimschoots beloond vinden! Voor het Centraal-station ligt een bootje dat u over het IJ brengt naar het station van de Noord-Hollandsche Tram. Na een tocht van c.a. 1½ uur door het Hollandsche vlakke land via Broek in Waterland en het typische Monnikendam, arriveert gij te Edam, een stadje om zijne gevels en oude gebouwen een bezoek overwaard. Te Edam staan twee wegen voor u open om Volendam te bereiken, de trekschuit en de tram; doch, daar gij pas een goed uurtje getremd hebt, raad ik u aan, stap in de trekschuit. Voor ongeveer anderhalf jaar terug kondt ge er, van af de landzijde, niet anders dan te voet of per trekschuit komen en is het openstellen der tramdienst voor de oude trekschuit een geweldige concurrent geworden, doch desniettemin, vervoert zij jaarlijks nog een groot

aantal vreemdelingen, die om het eigenaardige aan dit tocht verbonden, gewoonlijk de trekschuit blijven begunstigen.

Na te Edam in het trekschuitje te hebben plaats genomen, be- reikt men, na in een klein half uur langs het smalle kronkelende vaartje gedeeltelijk getrokken of zeilende den weg te hebben afge- legd, Volendam. Direct treffen u de typische, meerendeels uit hout opgetrokken, visscherswoningen, de stoere gestalten der Volendammer visschers, hunne vrouwen en kinderen in hunne eigen- aardige kleederdracht. Het dorpje kunt gij in een half uur te- rondwandelen; het bestaat uit eene langs den Zeedijk en de Haven gebouwde straat en enkele achter dezen dijk gelegen achter- buurtjes.

Het hoofdbestaan der bevolking is de vischvangst. Vooral op Dinsdag, de zoogenaamde Waschdag, wordt de indruk, welke dit dorpje op u maakt, nog verhoogd. Gij wandelt er dan als het ware onder guirlandes, niet van sparrenegroen of bloemen, doch van helder wit en bont te drogen hangend waschgoed, dat vroolijk aan lijnen, door palen omhoog gehouden, boven uw hoofd in den wind wappert. Na deze achterbuurtjes te zijn doorgeslenterd, bereikt gij al spoedig de haven, welke direct met de zee in verbinding staat en van waar gij bij helder weer een verrukkelijk vergezicht op de Zuiderzee hebt. Recht voor u uit ziende, ontwaart gij het eiland Marken, meer rechts langs de landzijde het stadje Monnikendam, terwijl ter linkerkzijde zee en horizon elkander ontmoeten. Stoere visschers, handig met hunne zeilschepen manoeuvreerend, zeilen de haven in en uit, al naar gelang zij ter vangst trekken, of hun buit ter afslag brengen. Waar uwe oogen zich wenden, overal ontmoet zij iets bezienswaardigs. Aardige, vriendelijke meisjeskopjes, guitige jongens, innemende vrouwegezichten of goedige, door weer en wind gebruide visschers knikken u overal goeden dag. Langs de haven kunt ge best een paar uurtjes zoek brengen, zonder om den tijd te denken. Vooral treffen u de eigenaardige, langs den weg zittende visschers. Uren kunnen zij, op hunne haken, genoegelijk met elkaar de dingen van den dag zitten te bespreken. Hoe zij het in deze houding zoo lang kunnen uithouden, is mij een raadsel, zij schijnen zich daarin onbewust reeds van kin- af te hebben goetend; het kan echter ook zijn, dat de beperkte ruimte op hunne schuiten tot deze gewoonte veel heeft bijgedragen. Een typisch en goedig slag volk, die Volendammers, waarin, om ze te zeggen „geen kwaad zit”. Behoudens enkele kermisdagen, wat- neer onder een glaasje het bloed wat verhit is, hoort men er dat zelden van kibbelarij of vecht- partijen.

De laatste twee dagen van de kermis zijn de woeligste; dan is het gehele dorp vertegenwoordigd. De haven ligt opgepropt met visschers- pincken, alle visschers zijn thuis en veel het dorp is in de pret.

Eens zoo'n kermis bezoekende was ik van een woordenwisseling- tuschen een paar stevige jonge visschers getuige, en de kibbelarij dreigde in een vechtpartij over te slaan. De aanleiding scheen niet mollig Volendamsch deertje te

Foto Aug. F. W. Vogt.

UIT WANDELEN.

De bejaarde veldwachter was niet bij machte den vrede te herstellen, men stond met gebalde vuisten tegenover elkaar, om er op los te kloppen.

Daar verschijnt echter op eens de pastoor van het dorpje. Kalmpjes zijn lange pijp rookende, komt zijn Eerwaarde aanstappen, baant zich door de omstanders een weg, en treedt op de twistenden toe. Niet zoodra hebben zij den pastoor gezien, of ze schijnen opeens hun leerntje te vergeten en zijn de gewoetheid in persoon. „Wat is hier aan het handje?” vraagt Z.Ew. op een gemoedelijk gestrengen toon. „Schaam jelui kerels je niet? Willen jelui wel eens gauw maken dat je in huis komt en jij Gerrit, er niet voor na-den-middag uit, en jij Jaap, evenmin,” en de twee zeventvoets kereltjes gingen gelijk honden, die van hun meester een pak slaag gehad hebben, bedremmeld naar huis.

Zoals gezegd, men heeft het dorpje spoedig doorgewandeld en het hoofdpunt van de aantrekkelijkheid is om de haven heen. Na hier en daar met eenige visschers, hunne vrouwen en kinderen een praatje te hebben gemaakt, herinnert de inwendige mensch er u aan, dat het tijd voor de lunch wordt en wandelt men naar het Hôtel Spaanders, om zich aldaar te versterken.

In dit hotel zoude men niet zeggen op een eenvoudig afgelegen visschersdorpje te zijn. Alles is er comfortabel en goed ingericht en de eigenaar, bijgestaan door zijne ega en vier flinke dochters, zijn menschen, die hun vak verstaan en het den bezoekers aangenaam en genoeglijk weten te maken. Alles is er goed en billijk, men kan het moeilijk beter verlangen. Afgescheiden, dat men er smakelijk eten en goed logeren kan, en goed bediend wordt, is dit hotel een bezoek overwaard, al ware het alleen om het groote aantal schilderijen en teekeningen, door meesters van alle nationaliteiten, welke er in den loop der tijden hun intrek namen. Men vindt dan ook in dit hotel doorlopend artisten van verschillende nationaliteit, welke er korteren of langeren tijd vertoeven, ten einde er hunne studies en werken te voltooien, die bij buitenlanders om het eigenaardige en typische gretig aftrek vinden. Vooral Amerika en Engeland schijnen voor hunne kunstproducten een goed afzetgebied te zijn.

Het dorpje wordt jaarlijks ook door tal van toeristen uit alle werelddelen bezocht.

Voor hen, die tegen het tramreisje opzien en aan een zeetochtje de voorkeur geven, en die ook niet op eenige guldens behoeven te zien, ligt aan de De Ruyterkade te Amsterdam een sierlijk bootje, dat gedurende de zomermaanden een dagelijkschen dienst op Marken en Volendam heeft ingesteld. In het vroege voor- of najaar zult ge er per tram moeten heengaan, tenzij wij een stevigen, helaas zoo schaars wordenden, oud-Hollandschen winter hebben, dan zoudt gij er per schaats kunnen komen. Gij zoudt dan echter weer veel missen, wat er 's zomers zoo aantrekkelijk is. Doch hetzij in den winter of des zomers, het dorpje is steeds een bezoek overwaard.

Mogen de illustraties er toe bijdragen, dat gij dit interessante dorpje eens een bezoek gaat brengen, — gij zult dat bezoek zeker niet betreuren. Zijt gij met een clubje, welnu, huurt dan te Volendam eene visschersschuit en laat u naar Marken zeilen en van daar weer naar Monnikendam. Vanwaar gij per tram binnen het uur te Amsterdam zijt, en gij zult zeker geen spijt hebben, mijn raad te hebben opgevolgd.

Wat Marken betreft, dat hoop ik in een der volgende nummers eens te illustreeren.

Aug. F. W. Vogt

Foto Aug. F. W. Vogt.

VOLENDAM. — UITKIJKEND OVER DE ZEE.

DOODSANGST.

EIGENLIJK heb ik nooit geweten wat doodsangst is, vóór dat ik mij voor het eerst in Amerika ophield. Niet dat mijn moed zoo groot is, maar vóór dien tijd was hij nog nooit zóó flink op de proef gesteld. Dat was in het jaar 1884.

Ergens buiten op de prairie ligt eene kleine stad, Madelia genaamd, een armoedig, leelijk nest is het, met zijne leelijke huizen, zijne trottoirs uit plankenafval vervaardigd en zijne onvriendelijke menschen. Hier ook was het, dat Jessie James, de bloed-dorstigste, beruchtste moordenaar van heel Amerika, eindelijk gepakt en gelyncht werd. Hij was hierheen getrokken, hier had hij zich verstoppt en het was wel eene passende omgeving voor dit monster, dat een reeks van jaren de Vereenigde Staten door zijne aanvallen, zijne plunderingen en zijne moorden onveilig had gemaakt.

Hierheen was ook ik gekomen, maar met het vreedzamer voor-nemen om een mijner kennissen uit eene moeilijkheid te helpen.

Een Amerikaan, met name Johnston, was leeraar aan de „Middelbare School” in een stad in Wisconsin, waar ik hem en zijne vrouw leerde kennen. Eenigen tijd daarna nam deze man zijn ontslag en ging „practisch werken”. Hij trok naar de prairiestad en opende daar eene houtzaak. Nadat hij een jaar in deze branche

Foto Aug. F. W. Vogt.

BIJ DE HAVEN VAN VOLENDAM.

was bezig geweest, ontving ik van hem een brief, waarin hij mij verzocht, indien mogelijk, naar Madelia te komen en zijne plaats in zijne zaak te vervullen, terwijl hij en zijne vrouw eene reis naar het Oosten maakten. Ik was toen juist vrij en ging naar Madelia.

Op een donkeren winteravond bereikte ik het station, waar mij Johnston opwachtte, en ging met hem naar zijn huis, waar mij een kamer werd aangewezen. Zijn huis lag een heel eind buiten de eigenlijke stad.

Wij brachten een groot gedeelte van den nacht door, waarin ik een weinig op de hoogte gesteld werd van de voor mij vreemde bijzonderheden van den houthandel; den volgenden morgen overhandigde Johnston mij schertsend zijn revolver en eenige uren later zat hij met zijne vrouw in den trein.

Aangezien ik nu alleen in huis was, verliet ik mijne kamer en betrok de beneden-étage, waar ik gemakkelijker woonde en buitendien een beter overzicht van het geheele huis had. Ik nam ook het bed van het echtpaar in gebruik.

Eenige dagen verlieden. Ik verkocht planken, en bracht iederen avond het dien dag ontvangen bare geld naar de bank, waar ik eene kwitantie hiervan in mijn boek overschrijven liet.

Er was dus niemand anders in huis, ik was geheel alleen. Ik bereidde zelf mijn eten, melkte en verzorgde de twee koeien van Johnston, bakte brood, kookte en braadde. Het eerste brood, dat ik bakte, viel niet best uit, ik had te veel meel genomen, het brood was niet genoeg doorgebakken, het had een scherp rand en was reeds den volgenden dag steenhard. Het lukte mij ook niet, toen ik voor de eerste maal grutjes in melk wilde koken. Ik had namelijk in de provisiekast een half schepel prachtige gerstgrutjes ontdekt en deze leken mij zeer geschikt om er soep van te koken. Ik goot melk in een pan, voegde daarbij de grutjes en ving aan het om te roeren. Weldra zag ik echter in, dat mijn soep te dik werd en ik goot er nog wat melk bij. Daarop ging ik weer aan het roeren. Maar de grutten pruttelden en kookten en zwollen zoo, dat een enkele korrel zoo groot werd als een erwit; en toen was er weer te weinig melk; buitendien dijde de massa zóó snel uit, dat de pan weldra zou overkoken. Toen begon ik kopjes en borden er mee te vullen. Niettegenstaande dit alles dreigde de pan nog altijd met overkoken. Ik kreeg meer kopjes

Schnabelsc.

Foto Aug. F. W. Vogt.

VOLENDAM. — DE BREISTERTJES.

Langen tijd daarna kon ik het avontuur van dezen nacht niet vergeten.

Het gebeurde op een dag, dat ik meer dan gewoonlijk te doen had, ik deed verschillende groote zaken en werkte tot laat in den avond. Toen ik eindelijk klaar was, was het zóó laat geworden, dat het duister al reeds inviel en de bank gesloten was. Dus kon ik het geld, dat er dien dag ingekomen was, niet afleveren. Ik nam het alles mee naar mijn kamer en telde het. Het was 7 à 800 dollars.

Zoals gewoonlijk zette ik mij ook nu aan het schrijven. Het

en borden, vulde ze alle, maar steeds bleef er nog gevaar voor overkoken, en altijd ontbrak er melk aan. De soep was en bleef dik als een brei. Ten slotte wist ik mij niet meer te redden, ik schudde den ganschen inhoud van de pan op eene tafel uit houd van de pan op eene tafel uit eene eenvoudige, houten tafel. En onmiddellijk verspreidden zich de grutten als eene kostbare lava en legden zich kalm en flink dik op de tafel ter ruste en werden dan stijf.

Nu bezat ik om zoo te zeggen: *materi prima* en telkens, wanneer ik nu grutten in de melk wilde eten, had ik een slechts stukje brei van de tafel af te snijden, met melk te vermengen en te koken. Met heldenmoed at ik dag in dag uit aan alle maaltijden grutten, om ze op te maken. Het was werkelijk eene moeilijke taak, maar in de stad kende ik niemand, dien ik had kunnen uitnoodigen om bij mij mijne grutten op te komen eten.

En ten slotte werd ik ze toch ook alleen meester....

Het was wel eenzaam in dit groote huis voor een alleenwonend jongmensch, dat niet veel ouder was dan twintig jaren. De nachten waren pikdonker en er waren geen burens, voordat men aan de stad kwam. Ik was toch niet angstig, ik dacht er heelemaal niet aan, angstig te zijn. En toen ik twee avonden achtereen een verdacht gedruisch aan het slot van de keukendeur meende te hooren, stond ik op, nam eene lamp en onderzocht de keukendeur van binnen en van buiten. Maar ik vond niets verdachts aan het slot. En de revolver had ik ook niet bij mij.

Maar een nacht zou er komen, dat mij een angst overviel, zoo groot als ik nooit te voren gekend had, die ik sinds dien ook niet meer beleepte en die mij mijne haren te berge deed rijzen.

Foto Aug. F. W. Vogt.

VOLENDAM. — OP DE PIER.

Schnabel sc.

VOLENDAM. — ZOETE RUST.

werd steeds later, en nog altijd zat ik daar en schreef; het werd nacht, twee uur.
 Daar vernam ik plotseling weer het geheimzinnige gedruisch aan mijne keukendeur.
 Wat was dat?
 Het huis had twee buitendeuren, één naar de keuken en de andere, de eigenlijke huisdeur, die naar eene vestibule voerde. Deze laatste had ik voor de zekerheid van binnen met eene knip gebarricadeerd. De jalousieën waren beneden, een patent systeem. Zij waren zóó dicht, dat men van buiten af absoluut geen lampenschijnsel zien kon.
 En daar dringt nu van de keukendeur een gerucht tot mij door. Ik neem de lamp en ga er heen. Bij de deur blijf ik staan en luister. Buiten is er iemand, er wordt gefluisterd en in de sneeuw voor de deur sluipt er iets heen en weer. Ik luister geruimen tijd, het gefluister houdt op en tegelijkertijd komt het mij voor, dat de sluipende stappen zich verwijderen. Daarna werd alles stil. Ik ga weer naar binnen en begin opnieuw te schrijven.
 Er verliep een half uur.
 Daar vlieg ik in eens van mijne stoel op. De huisdeur wordt stuk gebroken. Niet alleen het slot, maar ook de knip binnen aan de deur wordt vernield en ik hoor voetstappen in de vestibule voor mijn deur. De inbraak kon slechts door middel van een krachtigen aanloop en van de vereende krachten van verschillende personen uitgevoerd geweest zijn, want de knip was sterk. Mijn hart klopte niet, het sidderde. Ik schreeuwde niet, ik gaf geen geluid, maar ik voelde de beweging van mijn hart tot boven in mijn keel. Ik had moeite om adem te halen. In de eerste seconden was ik zóó bang, dat ik nauwelijks wist waar ik was. Dan viel mij plotseling te binnen, dat ik het geld moest redden. Ik ging naar de slaapkamer, haalde mijn zakdoek uit mijne zak en verborg het onder de matras in het bed. Daarop keerde ik weer in de kamer terug. Dit duurde zeker geen minuut.
 Voor mijne deur werd iluisterend gesproken en er werd aan het slot gewerkt. Ik haalde Johnston's revolver te voorschijn en onderzocht het; het ging goed. Mijne handen sidderden hevig en nauwelijks konden mijne beenen mij dragen. Beter was het met mijn moed niet gesteld.
 Mijn kijken ging naar de deur. Deze was buitengewoon soliede, van houten deur met stevige dwarsbalken. Zij was om zoo te zeggen niet gelijmd, maar in elkaar getimmerd. Die massieve deur gaf mij moed en ik kon weer denken — iets wat ik tot nu toe nauwelijks gedaan had. De deur opende naar buiten, dus was het eene onmogelijkheid haar aan stukken te loopen. De vestibule was ook te smal, om genoeg plaats tot een aanloop te bieden. Dit viel mij in en plotseling voelde ik mij moedig als een moor. Ik schreeuwde, dat ik een ieder, die binnen wilde dringen, dood zou schieten. Ik was zóó tot bedaren gekomen, dat ik zelf hoorde en verstond wat ik zeide, en daar ik Noorsch gesproken had, zag ik het domme van mijne handelwijze in en herhaalde met luider stemme mijne bedreiging in het Engelsch. Geen antwoord. Om mijne oogen aan het duister te gewennen voor het gevezel de ruiten zouden worden ingeslagen en de lamp uitgebluisd, blies ik de lamp meteen uit. Nu stond ik in het donker. Ik hield mijne oogen op de ramen gevestigd, de revolver in mijn hand. Het begon mij wat te lang te duren. Ik werd steeds moediger. Ik aarzelde niet om mij als een duivel voor te doen en ik riep: „Nu, wat hebben jelui nu besloten? Gaan jelui nu of komen jelui? Want ik wil slapen gaan.”
 Daar antwoordde na eenigen tijd een verkouden, ruwe basstem: „Wij gaan weg hondsvot!” En ik hoorde hoe iemand de vestibule verliet en naar buiten in de sneeuw knarste.
 De uitdrukking „hondsvot” is het nationale Amerikaansche scheldwoord — en overigens ook het Engelsche — en daar ik

het niet kon gedogen, dat men mij dit woord toeriep zonder dat ik er op antwoordde, wilde ik de deur open maken en op den schooier schieten. Ik hield mij toch nog in, want op het laatste oogenblik dacht ik, dat er misschien een van de mannen slechts de vestibule verlaten had, terwijl de andere wachtte, totdat ik de deur zou openen om mij te overvallen. Daarom begaf ik mij naar een der vensters, liet de jalousie bliksemsnel op en keek naar buiten. Ik meende een donker punt in de sneeuw te ontwaren. Ik rukte het venster op, mikte zoo goed mogelijk op het don-

Schnabel sc.

Foto Aug. F. W. Vogt.

EEN BLOEMPJE UIT VOLENDAM.

Foto Aug. F. W. Vogt. *VOLENDAM. — „ANPIJPEN”.*

kere punt en schoot. Ik schoot nogmaals. Klick! Razend ledigde ik den ganschen cylinder, zonder dat er een schot afging; eindelijk ging er een enkel, armzalig schot af. Maar het gaf een harden knal in den vorstnacht en vanaf den weg hoorde ik kreten: „Loop! Loop!”

Plotseling sprong er nog een man uit de vestibule in de sneeuw, hij volgde den weg en verdween in het duister. Ik had het goed geraden: er was er nog een geweest. En dien eene kon ik niet eens mooi goeden nacht wenschen, want er was maar *één* ellendig schot op de revolver geweest en dat had ik verbruikt.

Ik stak de lamp weer aan, nam het geld uit het bed en stak het in mijn zak. En nu, nadat ik dit alles had doorgemaakt, was

Foto Aug. F. W. Vogt. *VOLENDAM. — „VERHALEN UIT DEN OUDEN TIJD.”.*

ik zoo ellendig lat geworden, dat ik dezen nacht niet meer in het bed der echtelieden durfde gaan slapen. Ik wachtte nog een half uur, totdat het begon te schemeren. Daarop trok ik mijn overjas aan en verliet het huis. Ik barricadeerde de gebroekte deur zoo goed als het ging, sloop naar de stad en schelde aan het hôtel aan.

Wie de boosdoeners waren, weet ik niet. Zij zullen wel niet tot de beroeps-inbrekers behoord hebben, want in dat geval zouden zij zich niet door een deur hebben laten afschrikken, terwijl er twee vensters waren, waar zij door hadden kunnen komen. Maar ook deze schavuiten waren niet geheel ontbloot van een zekere koude en brutale geweldenarij, want zij braken het slot en de knip van mijn deur.

Maar zóó bevreesd mijn leven te verliezen, ben ik nooit geweest, als dien nacht in de prairie stad Madelia, de schuilplaats van Jessie James. Het is mij sindsdien ook vaak overkomen, als ik schrok, dat het kloppen van mijn hart tot boven in mijn keel heeft gehamerd en mij de ademhaling bemocilijkte. Dat is nog een overblijfsel van dien nacht. Nooit te voren had ik mij een voorstelling kunnen maken van een angst, die zich op zóó buitengewone manier kon uiten.

KNUT HAMSUN. *)

*) Knut Hamsun behoort met Arne Garborg tot de beste Noorsche schrijvers. Zijn beste werken zijn Pan, Honger, Victoria, Mysterieën. De hier gegeven vertaling is uit zijn bundel korte verhalen: „De Stem des Levens.”

HET HUISELIJK LEVEN VAN DEN JAVAAN.

WELK een eigenaardigen indruk moet wel een Javaansch dorp op ons Europeanen, maken, als we voor het eerst van uit de verte zulk een „désa” of „doesoem” kunnen gadeslaan. Geen toren, geen fabriekspijp, ja, zelfs geen enkel huis vertoont zich. Slechts hier en daar groene boschjes, waarin men, ja, als men het weet, kleine huisjes verscholen onder het dichte loofgewelf kan waarnemen. En tusschen die boschjes, waarboven enkele palmen hoog hunne gewelfde kruinen uitsteken, liggen de uitgestrekte, groenende sawah's, de rijstvelden. En dan op den achtergrond, ver in de nevelige verte, de hooge, Javaansche bergketens! Welk een afwisseling!

Laat ge uwe oogen over de vlakte gaan, ge ziet de eenvoudige Javaansche woningen, omgeven door vruchtbare akkers en daar in de verte de majestueuse bergen! Hoe rijk, hoe weelderig ziet het er uit! Maar toch, daar in de overschaduwde woningen is het niet alles weelde; niet alleen heerscht er armoede soms, maar de ellende, de zedelijke ellende is er dikwijls zoo groot. Als ge maar even de opiumkit zijt binnen getreden en de verpestende lucht van het opium en de walmen van de lampen hebt ingeademd dan bevangt u een gevoel van afkeer en van medelijden.

In die afzichtelijke hollen brengen landbouwer en koelie de kostbare vruchten van hun arbeid ten offer. Hun gezin kwijnt weg van armoede en ellende, en de man, de huisvader, ligt daar, bedwemd, opium te schuiven. De meeste ellende, die er op Java heerscht, is voorzeker te wijten aan het opium.

Maar verlaten we spoedig dit alleszins weerzinwekkende hollen en treden we een Javaansche woning binnen.

De meeste inlandsche huizen op Java ontvangen geen ander licht dan door de deur. Trouwens, het is zeer wel verklaarbaar, dat men geen behoefte gevoelt aan meer licht, want alles wordt in de open lucht, onder den blooten hemel gedaan. De woning is slechts een schuilplaats tegen de brandende middagwarmte. Het huis zelf is gewoonlijk in tweeën verdeeld, een kinderkamer en een vertrek voor de ouders; naast de woning staat meestal een kookhok. De waarde van het geheele huis belooft hoogstens twintig gulden.

Het huisraad is zeer sober; de slaapplekts gewoonlijk een wem, boven den grond verheven; stoeven en tafels vindt men er niet, de spijzen worden uit aarden schotels op den grond genuttigd. Aan de muur eenige gereedschappen voor keuken en huishouding en ge hebt een voorstelling van het Javaansche huisraad, ten minste van een Javaan uit de mindere klasse.

Het huis zelf is meestal op palen gebouwd en omgeven door schuren tot berging van vee en landbouwgereedschappen; de paarden worden meestal aan een boom gebonden. Alleen meer gegoeden hebben een paardenstal. Onder het uitstekend dak hangen de kooien met de geliefkoosde tortelduiven, die ze niet alleen vertroetelen, maar als een vogel van groote beteekenis vereeren. De Javaan is namelijk een natuuraanbidder en nu bekleedt de tortelduif onder de vogels de voornaamste plaats. Alle geluk, alle voorspoed en zegening danken ze aan de tortelduif, ja, men verhaalt zelfs, dat de Javaan in het stellig geloof leeft, dat de duif, na gedurende honderd jaar goed verzorgd te zijn geweest, iederen dag een gouden ei legt.

Dat de woningen van hooggeplaatste inlandsche bestuurders heel wat weelderiger zijn, behoeft zeer zeker geen betoog. Die zijn meer naar Europeeschen smaak ingericht, ofschoon het huisraad toch grotendeels bestaat uit producten van Indische kunst en nijverheid. Zware lampen hangen in de kamers van de sierlijk gebouwde woning. Schilderijen van meerdere of mindere waarde versieren naar Europeesche wijze de wanden. En in tegenstelling met de armenwoningen, geniet men hier van tafels en stoelen; als echt Javaansch genot mag zeker de bekende schommelstoel niet onvermeld blijven. Ook het inwendige van het huis ziet er heel wat netter en gerieflijker uit; breede veranda's omgeven het hoofdgebouw, dat een weinig boven den grond verheven is; door een breede trap komt men door den niet minder breeden hoofdingang in de vestibule, waaraan bijna alle kamers grenzen. Voorts versiert een rijke bloemenvoorraad den met hooge boomen beplante tuin voor het huis.

De tuin zoowel voor als achter het huis kan des avonds door vele lantaarns verlicht worden, wat op ons Westelingen een verrassenden indruk maakt.

Wat de kleding betreft, die verschilt niet veel bij beide seksen. Beide, man en vrouw, dragen een soort rok of sarong, die meestal sterk gekleurd is.

Wanneer de Javaan van schoeisel gebruik maakt, wat weinig voorkomt, dan draagt hij gamapran, dikke houten zolen, die met een riempje aan den voet worden bevestigd. Aan het kapsel besteedt de Javaan veel tijd en moeite; de mannen laten, evenals de vrouwen, het haar lang groeien en binden het met een kam samen. Alleen den kinderen wordt het haar geknipt. Een afschuwelijke gewoonte onder de Javanen is de vier middelste boventanden uit te beetelen of af te vijlen. Dit bederven der tanden heeft reeds op het achtste of negende jaar plaats; later wordt deze behandeling weer herhaald. Meestal is dit het werk van de dorps-priesters.

Steeds is de Javaan, ook zelfs in den diepsten vrede, gewapend. De kris (anggar) is hem onafscheidelijk. In oorlogstijd draagt hij er drie, één links, één rechts en één achter in den gordel. De eerste behoort zijn eigen gekocht eigendom te zijn, de tweede is een familiestuk, de derde een geschenk van zijn schoonvader. Maar hoewel de Javaan vasthoudt aan de gewoonte om gewapend te gaan, als wapen hebben de krisen natuurlijk geen beteekenis meer; toch ware het in zeker opzicht beter, dat ze afgeschafte werden, men denke slechts aan den amokmaker. Maar de Javaan is ook ten opzichte van zijn kris zeer conservatief!

Tweemaal daags gewoonlijk eet de Javaan. Alleen bij het middagmaal, mangan wengi, dat tusschen zeven en acht uur genuttigd wordt, wordt warm voedsel gebruikt. Alleen water wordt daarbij gedronken. Voor het ontbijt wordt niet aangezet. Wie vroeg aan het werk gaat, nuttigt

Foto Aug. F. W. Vogt.

VOLENDAM. — EEN GLUNDER JONGSKE.

eerst iets in de warong, eene kraam met eet- en drinkwaren.

Gekookte rijst, de hoofdvoeding van den Javaan, wordt hier het meest genuttigd. Overigens kan men zoowat van alles hier koopen: gebraden en gezouten visch, kip, gezouten eieren, soepen, gebraden uien, spinazie, komkommers, enz. Een verscheidenheid van spijzen en dranken is er voorhanden, waarvan de Europeaan zich nauwelijks een voorstelling kan maken.

Van de warong gaat de Javaan aan het werk, dat gewoonlijk bestaat in het bewerken van zijne sawah's. Om in weinige woorden de beteekenis dier sawah's voor den Javaan te leeren kennen, leze men het volgende uit Max Havelaar:

„De Javaan is uit den aard der zaak landbouwer. De grond, waarop hij geboren werd, die veel belooft voor weinig arbeids, lokt hem hiertoe uit, en vooral is hij met hart en ziel overgegeven aan het bebouwen zijner rijstvelden, waarin hij dan ook zeer bedreven is. Hij groeit op te midden zijner sawah's en gagah's en

Foto Aug. F. W. Vogt.

VOLENDAM. — HET HUISWERK BUITEN.

tipar's, vergezelt reeds op zeer jeugdigen leeftijd zijn vader naar 't veld, waar hij hem behulpzaam is in den arbeid met ploeg en spade, aan dammen en waterleidingen tot het bevochtigen zijner akkers. Hij telt zijne jaren bij oogsten; hij rekent den tijd naar de kleur zijner te veld staande halmen; hij voelt zich tehuis onder de makkers, die met hem padie sneden; hij zoekt zijne vrouw onder de meisjes der dessah, die 's avonds onder vroolijk gezang de rijst stampen, om ze te ontdoen van den bolster. Het bezit van een paar buffels, die zijn ploeg zullen trekken, is het ideaal, dat hem aanlacht. Kortom de rijstbouw is voor den Javaan, wat in de Rijnstroken en in het Zuiden van Frankrijk, de wijn-oogst is."

Het gros der Javanen houdt zich dan ook bezig met den rijstbouw; sommigen doen meer aan het verbouwen van maïs, tarwe, allerlei peulvruchten, tabak, suiker, koffie, enz. Zeer weinigen houden zich bezig met werk, dat niet direct met den landbouw in verband staat.

Tabakssortering of andere werkzaamheden in magazijnen of fabrieken laten ze meestal liefst aan anderen over. De fabrieksarbeiders vormen eene afzonderlijke klasse van menschen; de koelies.

Als we letten op de vruchtbaarheid van den bodem, de gunstige weersgesteldheid voor den landbouw, kortom, op alle eigenschappen van Java, wat kon de Javaan dan gelukkig aardige voordeelen van Java, wat kon de Javaan dan gelukkig zijn — als hij maar niet zoo verslaafd was aan opium en alle andere dingen, die daarmee samenhangen, waardoor zijn bestaan nu vol ellende is.

Glukkig, dat onze regeering hierin steeds meer ingrijpt en

PAALWONINGEN OP BANDJERMASIN.

zooal voor den Javaan het maatschappelijk leven, maar vooral ook het huiselijk leven, zooveel verbetert.

P. C.

VEEN-ORCHIDEEËN.

DADELIJK onderscheidt men ze van de overige inlandsche orchideeën! Men kent ze aan de smallere en dikkere rechternervige bladeren, die zoo koel, vochtig bijna, aanvoelen en aan den slijmsappigen stengel.

Behalve aan de bloemen kan men verder bij een opgegraven plant de dikke, naar alle kanten vertakte knollen vinden, die zich verbinden aan witte draadzwammen in de rottende veenlaag, waaruit de orchis haar voedsel halen moet.

Dit voedingsproces, om door middel van zwammen tot de weinige en in de dichte vegetatie veelbegeerde bodemzouten te geraken, is ook voor de veenorchis noodzakelijk. Wie haar kweeken wil, moet ook de rechte zwammen kweeken die ze behoeft, anders gaat het eenvoudig niet. En wel moeten er in de natuur ook gunstige omstandigheden bijeen zijn, wil de orchidee uit zaad ontkiemen; immers, waar elke bloem tot meer dan 1 miljoen zaadjes geven kan, die zich op den wind verspreiden, moest de verschijning van in 't wild bloeiende orchis zoo algemeen zijn, dat het gras der veenweide ermede als bezaaid kon staan, en dat is nog altijd bij uitzondering het geval.

Slechts een weidestreek hebben we kunnen vinden op een bloemrijk waddeneiland, waar de orchis bij handenvol te plukken viel, hoewel we er in de duinkommen en lage weiden vele verspreid groeiende tegenkwamen.

Daar beheerschten de gevlekte (*Orchis maculata*) en de vleeschkleurige (*Orchis incarnata*) dan ook met alle nuances van donker,

fluweelig purper tot licht-lila en rose spatjes en tintjes alle overige weideflora.

Met een gerust geweten durfden we daar een bos orchideeën bijeen te plukken, om de vooral bij *maculata* vrij regelmatige purperen teekening [op de groote, drielobbighe lip thuis nog eens te kunnen bewonderen, die grillige arabesken, welke in de verte herinneren aan de exotische vormen en kleurenpracht van vreemde orchideegewassen. De tot een helm samengebogen bovenste dekslipjes bewaken den spooringang, waar de beide stuifmeelklompjes op den stempelzuil gereed liggen om aan een kort uitstekend draadje met kleverig uiteinde medegenomen te worden door insectenbezoek en zoo naar elders overgebracht.

Parmantig staan de buitenste dekslipjes rechtop of zijwaarts gestrekt, als geopende armen om het bezoek te ontvangen.

Prachtige, volle aren waren het; de lichtgekleurde *incarnata*'s misten bijna alle de bruinzwarte pigmentvlekken op de aan de punt dichtgenepen blaren, terwijl die sproeten bij de gevlekte orchis meestal aanwezig waren.

Samen vormden de bloemaren een allerlieftst tuiltje, dat een volle week lang ons nog in gedachten terugvoeren kon naar de onafzienbare hooigrasweiden, waar in Juni donker goudgele rolklaver en sulferkleurige ratelaars den boventoon voerden naast het paars of purper van wikke, klaver en orchis. We zien weer hoe mooi dat alles daar stond te groeien en te bloeien onder den gouden zomerdag en de rust komt weer in ons dalen van dien stillen middag over het wijde land, waarin bijna geen geluid was, dan zacht, ver en droomerig gerekt het zangerige tju-lu-lu-lu van een enkelen tureluur of het hooge roepen soms van een opvliegende Kievit.

G. DE GRAAF.

Groene Rozen.

IN den loop van den afgelopen zomer is er een meer dan gewonen ophet gemaakt van de Groene Roos.

Welk blad daarmee begonnen is, is mij onbekend, doch het eene dagblad na het andere bevatte mededeelingen over deze Roos, en deden het voorkomen, of men hier met een echte wonderbloem te doen had.

Dit zou ten gevolge kunnen hebben, dat Lezeressen of Lezers van „Buiten” er toe besloten zich deze wonderroos aan te schaffen, waarom wij het geraden achten hun mede te deelen, dat zij dan noch iets nieuws, noch iets fraais, doch hoogstens iets plantkundig-interessants koopen.

De Groene Roos kan beschouwd worden als een verscheidenheid van de gewone Maandroos. Het eigenaardige is, dat haar bloemen in plaats van rood, groen zijn, dat haar bloem-

bladeren volkomen op gewone stengelbladeren gelijk zijn, dat zij reukeloos zijn, pas in het najaar atvallen, zoodat de bloemen geheel gelijk zijn op bundeltjes rozenbladeren, wat het ook feitelijk zijn.

Dat dit uit een plantkundig oogpunt interessant is, spreekt wel van zelf, omdat het bewijs er door geleverd wordt, dat de bloembladeren feitelijk niets anders dan vervormde stengelbladeren zijn, doch mooi zijn daarom de Groene Rozen niet, en iemand, die ze zich met het denkbeeld aanschafte, een werkelijk fraaie Roos te verkrijgen, zou bedrogen uitkomen.

Nieuw is deze Roos ook niet. Reeds jaren geleden besprak de Heer H. Witte haar in een der jaarboekjes van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, en deelde daarin o.a. mede, hoe hij haar veraf zocht en dichtbij bekomen kon. Dit had echter ten gevolge, dat zij wat meer verspreid werd en thans ook bij enkele der voornaamste Rozenkweekers te verkrijgen is.

Slechts hen, die zich interesseeren voor abnormaliteiten, kunnen wij aanraden zich deze Roos aan te schaffen; al wat er over geschreven werd, kan meerendeels beschouwd worden als: much ado about nothing.

E. TH. W.

OUDE VISSCHEN.

IN de Nederlandsche Zee- Visscherij- en Handelsremanant vond ik onder bovenstaand opschrift het volgende, merkwaardig genoeg om het even te vermelden: Sommige visschen kunnen een verbazend hoogen vanderdom bereiken. Op 3 Februari 1887 vingen twee visschers uit Berlijn in de Sprée een reusachtigen karper, die 36 pond woog, 1 Meter lang was en een omvang had van 78 c.M. Onder aan den bek droeg hij een ring, waarop nog te lezen was, dat die karper in 1618 te Haslehorst te water was gelaten. Op 3 December van het vooraf-

gaande jaar werd door dezelfde visschers te Engelbecken bij Berlijn een snoek opgehaald, die 1 M. 28 c.M. lang was en 50 pond woog; door deskundigen werd zijn leeftijd op 100 jaren vastgesteld. Daar zulk een visch vele jaren achtereen op dezelfde plaats blijft en zich alleen bij den roef beweegt, had zich op den rug en den kop van den veteraan een breede, donkere streep mos gevormd, waardoor dit dier den titel „bemoostes Haupt” letterlijk verdiende. In 1497 waren eenige visschers te Kaiserslautern in de Beiersche Rijnpfalz in een grooten vijver aan het visschen, en vingen een reuzensnoek, negentien voet lang en 350 pond zwaar. Toen men het dier begon schoon te maken, kwam er achter de kieuwen een gouden band te voorschijn, waarin gegraveerd was: „Ik ben de eerste visch, die in dezen vijver werd geplaatst en wel door de hand van Keizer Frederik II, den vijfden October 1230.”

Hij was dus twee honderd zeven en zestig jaar oud!

P. FRANSEN Jz.

OP JACHT VAN WILDE BIJEN.

HALF September is het in de middelste en noordelijke Atlantische Staten van Amerika volop zomer. En een insecten-liefhebber kwam naar Brook-Camp tusschen de heuvelen van het mooie Devonshire om wilde bijen te zoeken, die hij op het oogenblik bestudeert.

Het weer is heel ongestadig geweest, prettig voor hen, die een hekel hebben aan groote hitte, maar minder aangenaam voor hen, die op den zoek zijn van kruipende en vliegende insecten. Het is buitengewoon koel geweest, en de scherpe lucht heeft de levenslust getemperd, en de vleugels verlamd van de kinderen der zon, wier veerkracht rijst met de temperatuur en wier beweeglijkheid daalt met het kwik.

Maar gelukkig voor ons plan, heeft Apollo zijn wagen juist naar de warme Zone gestuurd en de morgen zette mooi warm in. We gingen dus op weg. Mr. Fourcorners en ik, hij met zijn insectennet en fleschjes voor het bedwelmen, ik om dienst te doen als een soort spion en de twee honden als inquisitoren.

Voor het gemak zullen we Mr. Fourcorners voortaan Mr. Four noemen. Het is wel de moeite waard, dat ge hem leert kennen, vooral als ge veel van bijen houdt.

Eerst door een bosch en dan over een beek bereiken we kale velden, liggende tusschen een met boomen beplante heuvel en de uitloopers van de beek.

Wat vroeger in het jaar zouden we met de bewonderaars van het oude Schotsche psalmboek hebben kunnen zeggen:

„In pastures green He leadeth me,
The quiet waters by”.

Maar vandaag zou dat niet gaan! Het kalm vlietende water was er, maar de groene weiden ontbraken, zij zagen n.l. heelemaal geel. Het was een min of meer vreemd gezicht. Dit jaar hadden de groote onbebouwde velden van „Devon-Hills” niet te lijden gehad en de wilde bloemen en veldleeuweriken en spinnen en sprinkhanen hadden vrij spel. Daardoor ook zien we om ons heen een heele uitgestrektheid vol gouden roede, hier en daar opgevrolijkt door groepjes lichtblauwe en witte asters ¹⁾ en bloeiend koninginnekruid, ²⁾ waarin al wat leeft mag krielen en jagen en nestelen naar hartelust.

„Het zal een mooi veld zijn om te zoeken,” zei Mr. Four. „Om wilde bijen te zoeken? Daar zullen we gauw genoeg mee klaar zijn. Ik heb hier nooit meer dan vijf soorten van wilde bijen gezien.”

Mr. Four glimlachte. Hij dichtte mij wel eenige kennis van levende wezens toe, maar de zelfbewustheid, die uit zijn blik en zijn stem sprak, vertelde me, dat ik een blunder gemaakt had. „Neem ze allemaal bij elkaar,” zei hij, „de in volken levende en de eenzame, we hebben minstens vijfduizend soorten wilde bijen en ik zou het een droeve jacht noemen vandaag, als ik niet zeven of acht soorten vond. Hier heb ik er al een!” riep hij, terwijl hij met het net zwaaide. „Een van de meest belangrijke. Het is Cresson's *Megachile mendica*,” ging hij voort, terwijl hij de bij in het fleschje deed, en hem, nadat het beest een pijnlooze en bijna oogenblikkelijke dood gestorven was, in het glazen buisje opborg.

Megachile is voor den schrijver een goede bekende en zijne lezers hebben haar manier van werken ook wel eens gezien, want ze is een van onze bladsnijders. Verleden zomer koos er een onze stoep uit om haar nest onder te maken, dat zij bereikte door de reten van de planken van het bordes. Aan materiaal ontbrak

het haar niet, want zij liet hare keuze vallen op rozenbladen. En die waren overal te vinden — hier in den rozentuin van de vrouw des huizes of daar in de rood en witte klimrozen, die het prieel bijna heelemaal bedekten.

Hoe handig doet ze dat snijden! Ze beweegt zich als een elfje, zooals ze daar staat op het blad, haar lichaam hoog opgericht op haar uitgespreide pooten, en haar schaar-achtige kaken druk aan het werk. Zij snijdt den getanden rand door en beweegt zich als op een spil naar de middennerf toe en snijdt telkens ronde stukjes uit het blad. Kan die zwakke vloer haar gewicht dragen? Dat kan hij. Het blad buigt ternauwernood door. Zetten goede feeën haar schouders eronder? Misschien de kleine Atlassen van deze insectenwereld. Een rond of half rond stuk is er nu uitgesneden, zij stapt over het gat heen, slaat even de vleugels uit om haar evenwicht te houden, neemt het stukje blad tusschen hare kaken en vliegt naar de plaats, die ze voor haar nest heeft uitgekozen. Dat is gewoonlijk het uiteinde van een hollen tak, of een holletje van een rot stuk boomstam, soms ook kruipt ze onder den grond. De kleine kluizenaar zoekt een holletje, dat iets grooter is dan zij zelf. Zij moet plaats hebben om te werken, maar niet te veel, anders zou het als een buis opgerolde stukje blad geen steun hebben, waar zij de wanden mee gaat bekleeden. Bladweefsel is teer materiaal om in te werken, maar zij slaagt er in om het langs den wand van haar hol te buigen en het op die plaats te houden, terwijl zij telkens nieuwe stukjes haalt, totdat zij een gedeelte zoo lang als haar lichaam of meer zelfs behangen heeft met oude stukjes blad, die de wanden geheel bedekken. Met pooten en kaken, kop en onderlijf, trekt ze, duwt ze, dringt ze en hamert ze de stukjes op hun plaats, die zich door hunne natuurlijke elasticiteit in de rondte van het nest vastklemmen. Drie of vier lagen van deze bladbekleding moeten gemaakt, dus heeft moeder *Megachile* de handen vol. Ze vliegt maar steeds heen en weer tusschen de rozenstruiken en het prieel.

Haar manier van de bladen uit te snijden is precies dezelfde als die van de bladsnijmier, die ik bij duizenden gezien heb in Texas en Cuba, waar ze wilde heesters en boomen als de groenblijvende eik heelemaal kaal sneden. Zij liepen daar naar hun gemeenschappelijke mierenhoopen met boven hun kop de stukjes blad, die onder het loopen steeds heen en weer wiegelen. Geen wonder, dat de menschen ze parasol-mieren hebben genoemd.

Ze zijn zeker heel schadelijk? De mieren? Ja. Want ze vermenigvuldigen zich bij miljoenen en gaan met heele legers tegelijk te werk. Maar de bijen niet. Die zijn er zoo veel niet, en omdat ze elk op zich zelf staan, kunnen ze geen misdadige komplotten smeden. Het zijn de in volken levende, die booze streken uithalen en onze boomgaarden, velden en tuinen verwoesten en onze ziel kwetsen door hunne rooftochten. We hoeven ons echter niet boos te maken op de bladsnijmier, want de rozenstruiken kunnen, wat zij weghaalt, best missen, al is ze ook nog zoo'n ijverig uitsnijder en behanger. Bij het behangen is het natuurlijk niet voldoende als de stukjes

tot elkaar reiken. Zij moeten over elkaar heen steken, zal het een stevige kamer worden. Zoo gaat zij dus te werk, misschien bij toeval, misschien werkelijk met bedoeling. Het einde of de ingang van deze lapjes-wieg moet gesloten worden en er moet heel handig en heel voorzichtig gepast en gemeten worden om dat gedaan te krijgen.

De gevleugelde behanger heeft nu een holletje gemaakt ter grootte van een patroon van een geweer, langer en breder dan zij zelf. Het met verscheidene lagen blad behangen huisje is nu gereed om in gebruik genomen te worden.

Er moet een ei in gelegd kunnen en voedsel gebracht worden voor de kleine bij, die er uit zal komen. Weg vliegt Moeder Bij, ze ze verlangt er naar de wieg, die ze gemaakt heeft, te vullen. Ditmaal gaat ze niet naar den rozentuin. Ze vliegt naar de velden, waar de gouden roede buigt onder het stuifmeel en de blauwe en witte asters en nog een heeleboel andere wilde bloemen hun beker tjes met nectar den bezoekers aanbieden. Wat een heerlijke beker en wat een drank! En terwijl ze vliegt van bloem tot bloem en met groote teugen het elixer geniet, dat alleen Flora kan men met groote drinker alleen voor het genot van gen, drinkt ze niet als een wijndrinker alleen voor het genot van het drinken, maar haar genot is gemengd met moederlijke gedachten, want uit de honing gekneet met stuifmeel maakt ze dat heerlijke bijenbrood.

Een klein beetje hiervan legt ze in het celletje, laat er dan een heel klein levens-atoompje van haar eierstok invallen, verzegelt haar schatkamertje en vliegt weg naar andere rozenbladeren, om een nieuwe cel samen te gaan stellen. En zoo gaat het voort, totdat de dood een einde maakt aan haar prachtig werk of tot het eieren leggen haar krachten heeft uitgeput.

Hoeveel van die cellen ze maakt, weet ik niet, maar gewoonlijk vindt men nesten, waarin er vijf of zes bij elkaar zitten.

Professor Putnam, een nauwkeurig waarnemer, verklaart, dat

BLADSNIJDERBIJ (*MEGACHILE MENDICA*) AAN DEN ARBEID OP EEN ROZENSTRUIK.

¹⁾ *Aster punicens* en *A. ericoïdes*.

²⁾ *Eupatorium*.

Broednest van de blad-snijderbij, naar de photo van een exemplaar in het „American Museum of Natural History”.

hij eens onder een plank één bij twintig dagen haar cellen zag bouwen en vullen. Er waren in het geheel dertig cellen op negen gelijke rijen, en hij schatte dat, meer dan duizend stukjes blad door dezen kleinen architect gebruikt waren.

Wat een vindingrijk schepsel! En wat levert zij prachtig werk! En zij en haar ontelbare kameraden in ontelbare soorten en gedaanten over de heele wereld, gaan op dezelfde wijze te werk, alle met hetzelfde vernuft.

Wat een opeenstapeling van wijsheid, opklimmend tot oneindigheid! Men staat voor een wonder en men vraagt zichzelf af: Waar — Hoe — Wat — Wie is de kracht, waar dit alles zijn oorsprong vindt?

Intusschen wordt telkens het insectennet gebruikt, terwijl we langzaam het veld overgaan. Wij zijn aan een heele kolonie gekomen van die belangrijke groep, bekend onder den naam van graafbijen. We hebben verschillende exemplaren, zoowel mannetjes als vrouwtjes van *Colletes*, en *Andrena*, *Panurginus* en *Augochlora*, die nauwe buisvormige kanalen in den grond graven, waarin zij hun cellen maken, die zij tegen de lucht beveiligen door een dun vlies, dat aan geolied papier doet denken. Een van hen: *Andrena solidaginis* heeft zijn naam te danken aan zijn groote voorliefde voor het stuifmeel van *Solidago*, en de natuurkundige die hem zoo noemde, had gelijk, want ook hier zien wij die mooie kleine

diertjes weer gonzen om de bloemen van de gouden roede. Ze gonzen ongetwijfeld ook wel om andere bloemen, maar hier hoeven ze die niet te zoeken, want er zijn meer dan genoeg *solidago's* voor alle bezoekers. Dacht Thomas Moore aan de gouden roede, toen hij zijn bekend versje schreef:

The bee through many a garden roves
And hums his lay of courtship o'er,
But when he finds the flower he loves,
He settles there and roves no more”?

Het eenige is, dat een bij nooit „settles”. Hij is altijd een zwerfer, slechts nu en dan blijft een rondzwerfend mannetje een nacht in de eene of andere bloem, een poëtische plaats voor een bij om te kampeeren. Onze *solidago Andrena* is een najaarszwerfer; maar haar familie komt voor het merendeel al vroeg in het voorjaar, en haar zwermtijd duurt slechts 48 dagen. Hier in Brookcamp verscheen in 1906 een heele kolonie al half April.

De graafbijen worden gewoonlijk gerangschikt onder de eenzaam levende insecten. In elk geval zijn ze geen „gezellige” bijen, dat wil zeggen, ze leven niet in georganiseerde groepen, zooals de honingbijen. Maar men zou ze „buur”-insecten kunnen noemen, want ze maken hun holen graag in bewoonde streken, net als de monniken van het oude Thebe. Als plaats om te graven, kiezen ze bij voorkeur een harde, droge plek, zandig of klei-achtig, waar weinig gras groeit en die, als het kan, eenigszins hellend is. Daar maakt de moeder een buisvormige schacht, ongeveer 20 c.M. diep en ruim een halve c.M. wijd. Aan weerszijden hiervan graaft zij kleine eivormige cellen, vijf of zes in het geheel, die ze behoorlijk behangt, en van eten voorziet, om in elk ervan een ei te leggen. Een treffende afwijking van de algemeene gewoonte dezer bijen is ontdekt door Professor Kellogg van de Leland Stanford Universiteit bij een Californische graafbij (*Anthopora Stanfordiano*), die zijn zijgalerijen tot een reeks vertakte cellen maakt, elk net als het typische nest van de *Andrena*. In plaats van deze cellen te verzegelen en van voorraad te voorzien, het aan de larven overlatende, zichzelf te voeden, vliegt zij heen en weer in het open nest, en brengt haar kinderen voedsel, een merkwaardig volgen van de gewoonte der gezellig levende wespen.

Deze „buurtschappen” van graafbijen bestaan soms uit honderden afzonderlijke nesten, en vinden we zelfs een geval opgeteekend van bijna tweeduizend.

Men begrijpt, dat het niet gemakkelijk gaat om de noodige hoeveelheid grond uit te graven en te verplaatsen. We hooren van een vernuftig mijnwerker, die haar taak gemakkelijker maakte door den grond vochtig te maken. Maar men vindt niet vermeld, dat deze zeldzame ontwikkeling van geest navolging vond.

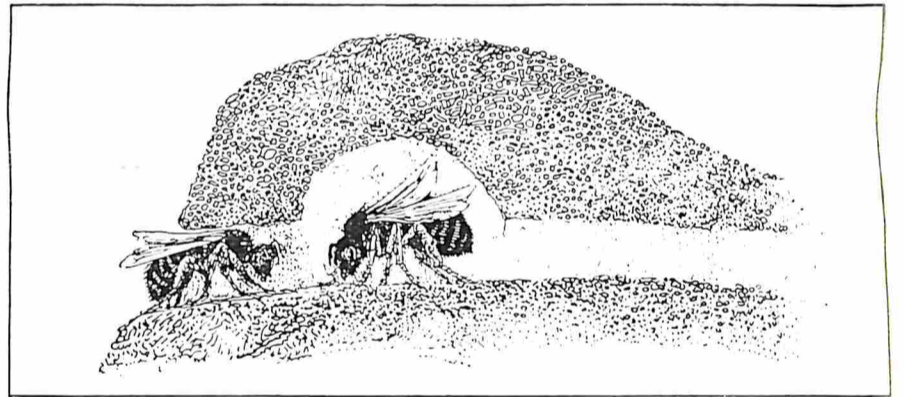
Het is den schrijver bij het bestudeeren van het leven van insecten dikwijls voorgekomen, dat hij de zeldzaamste vondsten deed op goed bearbeiden grond en nog wel vlak bij zijn huis. Hij was daarom volstrekt niet verbaasd, dat een van de belangrijkste geschiedenissen van deze bijen-holbewoners geschreven werd door een van de bewoners van Wood's Hall Massachusetts, een bekend zomerverblijf van natuurkundigen.

Halictus pruinosus Robertson is een schitterende groenachtige bij, bijna een centimeter lang, die zwerft tusschen de Atlantische kust en de Rockies. In den vroegen zomer beginnen de werkers hun holen te boren in zandige hellingen aan den wegwijkant en met September zijn hun buurtschappen gereed. De ingangen zijn een eindje van elkaar af, maar de holen liggen vlak naast elkaar.

Men vraagt zich af, wat, als ze eens de wanden doorsneden, gebeuren zou in deze kleine onderaardsche wereld.

De schachten zijn zoowat zoo breed als de bewoner zelf en wel zoowat een voet lang met verschillende verwijdingen, al naar mate de soort, waar de jongen worden opgevoed. In het volle seizoen zijn deze bijenkolonies het tooneel van groote bedrijvigheid. De lucht is vol gegons, als de insecten af en aan vliegen om hunne ouderplichten te vervullen en hun kinderkamers van omstuifmeel en bloemenhoning te voorzien. Maar vóór in elke schacht vinden wij een interessant stukje bijenleven. Achter „de poort”, die zoowat zoo lang is als een bij, komt de vestibule, een kleine verbreding van de poort, en we zien spoedig welk nut ze heeft. Daar staat met het gezicht naar den ingang, een van de ouders, nu eens het mannetje en dan eens het vrouwtje, maar vaker het eerste, steeds op wacht. En deze schildwacht is hoog noodig, want insecten-schurken en dieven belegeren de ingangen om den inhoud van de kinderkamers te stelen of ze te besmetten met hare parasitische eieren. We zien dus het mannetje op schildwacht staan, met zijn lichaam den ingang versperrend. Als zijn vrouwtje thuis komt met haar korfje heelemaal vol, trekt de schildwacht zich in het voorportaal terug, waar het ruim genoeg is om haar te laten voorbijgaan en keert dan naar zijn post terug. Een vriendelijk welkom wacht het bijenvrouwtje, want de bewaker begroet haar hartelijk, op echte bijenmanier met geopende kaken en bewegelijke voelhorens.

Nog andere wijzen van begroeten ziet men in deze voorportalen. De zachtbehaarde mier (*Mutilla Canadensis* Blake), een mooie, maar gevaarlijke buurman, bezet de *Halictus*-poort. Als er toevallig een vrouwtje op wacht staat, vliegt zij vooruit en begint een moedige worsteling met den zooveel grooteren boezen indringer. Een ruw en levendig gevecht heeft plaats, waaruit Mevrouw *Halictus* dikwijls, al is het dan niet altijd, weet te ontsnappen. Maar zij wordt daar thuis niet zoo hartelijk begroet als daar even. Haar vechtpartij met *Mutilla* heeft vijandige sporen nagelaten en al heeft ze even gedraald om haar toilet weer in orde te maken, ziet haar kameraad aan de poort het toch en houdt haar tegen tot ze haar nauwkeurig bekeken en haar identiteit heeft vastgesteld. Als het achterdochtig mannetje wat lang talt met tot een besluit te komen, dringt het doodmoede vrouwtje zich met haar met een angel gewapend achterlijf naar voren, alsof ze zeggen wil: Kijk, ken je dan mijn wapen niet? Dat argument heeft altijd het gewenschte gevolg. (Wordt vervolgd).

MANNETJE VAN *HALICTUS PRUINOSUS*, HET WIJFJE TOELATEND IN HET BEWAAKTE HOL.

De Legende van den Zonnebloem.

IN de bloementaal getuigt de fraaie Zonnebloem, die dagelijks haar bloemhoofd naar de zon keert en haar dag aan dag op haar baan volgt, van de onbetrouwbaarheid van schatten, daar voor het goud, waar zij van gemaakt schijnt, geen duurzaam geluk te koop is.

De legende van de Zonnebloem verhaalt ons van Clytie en haar liefde voor Helios, de Zonnegod. Clytie was een dochter van Oceanus. Maar Helios was een schelmsche snaak en raakte verliefd op Lencothoe, de dochter van den Babylonischen Koning Orchanus. Toen zij bemerkte, dat zij Helios niet langer behagen kon, verried Clytie de liefde van zijn dochter aan den Koning en deze was daarover zoo vertoerd, dat hij Lencothoe veroordeelde om levend begraven te worden, waarop zij door haar geliefde in een Wierookplant werd veranderd. Helios was woedend, toen hij dit verraad vernam en keerde zich geheel van de jaloesche nymph af. Door droefheid overstelpt lag Clytie negen dagen en nachten zonder enig voedsel op den grond en volgde zij voortdurend met de oogen haar geliefde op zijn gang langs den hemelbaan. Ten laatste kregen de andere goden, die medelijdender waren dan Helios, deernis met haar en veranderden haar in een Zonnebloem.

De zonnebloem staat vooral in Peru bijzonder hoog aangeschreven, daar zij zooveel gelijkenis heeft met de zon, die door de oude Peruanen werd aanbeden. Rijke offeranden werden destijds in den tempel van de zon aan haar gebracht, en de priesters en in de handen. Toen de Spanjaarden Peru veroverden, stonden zij verbaasd van den rijkdom aan goud in deze tempels en toen zij voor de eerste maal velden met zonnebloemen in bloei zagen staan, dachten zij, dat die eveneens van goud waren gemaakt.

Er is nog een andere Zonnebloem bekend, die den naam Helinium draagt, wijl van haar beweerd wordt, dat zij ontsproten uit de tranen door Helena te Troye gestort.